

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

УДК 378.013.42.091.212-054.6

О. М. Білик

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Глобалізаційні процеси інформаційного суспільства зумовили активізацію академічної мобільності та зростання ролі міжнародної освіти у професійному становленні особистості. Стратегічним напрямом сучасної вищої освіти стає підготовка іноземних студентів. В Україні навчається більше, ніж 60 тисяч іноземних студентів, для успішної реалізації мети навчання яких – підготовки висококваліфікованих фахівців для зарубіжних країн, необхідно приділяти належну увагу процесу їхньої соціалізації в умовах освітньо-культурного середовища вищого навчального закладу (ВНЗ), де важливу роль відіграє соціально-педагогічна діяльність, спрямована на забезпечення соціального розвитку та соціального становлення іноземного студента не лише як висококваліфікованого фахівця, а й як висококультурної особистості, що і зумовлює актуалізацію вивчення проблеми соціалізації іноземних студентів у контексті соціально-педагогічної діяльності.

Соціалізація молоді стала предметом особливого вивчення з початку ХХ ст. у працях Г. Тарда, Ф. Г. Гіддінгса, Г. Лебона, Т. Парсонса, Е. Дюркгейма, Ч. Кулі та ін. Особливості соціалізації в умовах інформаційного суспільства розглядають Н. Гавриш, І. Курліщук, Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, А. Мудрик, Л. Найдьонова, О. Петрунько, В. Плешаков, Т. Пушкарьова, А. Рижанова, С. Савченко, Я. Шведова та ін. Різні аспекти соціалізації іноземних студентів досліджують К. Буракова, Н. Грищенко, Дін Сінь, І. Зозуля, Д. Порох, О. Резван, Сін Чжефу, В. Стрельцова, Ху Жунсі та ін.

Сутність соціально-педагогічної діяльності, основні напрями, зміст, форми і методи її здійснення розглядаються у працях Т. Алексєнко, В. Бочарової, О. Безпалько, Р. Вайноли, Ю. Василькової, Т. Василькової, М. Галагузової, Н. Заверико, І. Зверєвої, А. Капської, О. Караман, Г. Лактіонової, І. Липського, Л. Мардахаєва, Н. Максимовської, В. Нікітіна, Ю. Поліщука, А. Рижанової, І. Трубавіної, С. Харченка, М. Шакурової та ін.

Аналіз наукових досліджень засвідчив, що майже відсутні роботи, присвячені проблемі організації соціально-педагогічної діяльності з

іноземними студентами в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу.

Мета статті полягає в пошуку ефективних соціально-педагогічних засобів, які б сприяли успішній соціалізації іноземних студентів у освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу; в аналізі змісту соціально-педагогічної діяльності з іноземними студентами в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу.

З позицій соціальної педагогіки соціалізація визначається як «процес засвоєння та активного відтворення людиною соціокультурного досвіду (знань, цінностей, норм, традицій, зразків поведінки, визнаних у суспільстві), внаслідок чого відбувається її становлення та розвиток як соціального індивіда» [1, с. 26]. Соціалізація може бути як стихійною, так і соціально контрольованою, тобто соціальним вихованням, що є процесом «спеціально організованої передачі соціального досвіду особистості та розвитку її потенційних можливостей» [1, с. 38].

Для ефективності процесу соціалізації іноземних студентів в соціокультурному просторі України необхідно, перш за все, приділяти увагу соціально контрольованій соціалізації іноземних студентів, тобто соціальному вихованню, яке відбувається в освітньо-культурному середовищі ВНЗ. А. Рижанова визначає соціальне виховання як «процес цілеспрямованого створення умов для розвитку соціальності соціальних суб'єктів у всіх сферах соціуму» [2, с. 14].

Соціалізація іноземних студентів в умовах нового освітньо-культурного середовища покликана гармонізувати взаємодію особистості і соціуму та є сьогодні важливим напрямом діяльності вищої школи. Актуальним шляхом реалізації цього завдання є формування інноваційного освітньо-культурного середовища, в якому функціонують соціально-педагогічні та психологічні служби, інститут кураторства, викладачі та співробітники спрямовані на надання соціально-педагогічної підтримки студентам, зокрема іноземним, організацію продуктивної творчої взаємодії в освітньому процесі, створення умов для самоактуалізації, саморозвитку та самореалізації особистості. Методика подолання проблем, які виникають у процесі соціалізації іноземних студентів у освітньо-культурному середовищі ВНЗ, пов'язана із системою соціально-педагогічної діяльності.

У філософії діяльність визначається як «специфічна людська форма активного ставлення до оточуючого світу, зміст якої складає його доцільні зміни і перетворення в інтересах людей» [3, с.160]. У педагогіці діяльність визначається як «форма психічної активності суб'єкта, спрямована на пізнання та перетворення світу і самої людини. Відбувається за схемою: суб'єкт – об'єкт, де суб'єкт – людина як активне начало, а об'єкт – те, на що спрямована активність» [4, с. 71]. А педагогічна діяльність розглядається як «1) професійна діяльність, спрямована на створення оптимальних умов у цілісному педагогічному процесі для виховання, розвитку і саморозвитку особистості вихованця і

вибору можливостей вільної і творчої дії; 2) діяльність з навчання, розвитку і виховання дітей; 3) діяльність щодо створення умов для саморозвитку і самоосвіти людей» [4, с. 72].

Безпосередньо проблему соціально-педагогічної діяльності порушив на початку XX ст. представник німецької школи неокантіанства П. Наторп, який вважав основною метою соціальної педагогіки дослідження проблем інтеграції виховних сил суспільства для підвищення культурного рівня народу [5, с. 15].

У сучасній педагогічній думці спостерігаються певні розбіжності у визначенні соціально-педагогічної діяльності. Так, В. Нікітін визначає соціально-педагогічну діяльність як «забезпечення освітньо-виховними засобами спрямованої соціалізації особистості, передавання індивіду (і засвоєння ним) соціального досвіду людства, знаходження чи відновлення соціальної орієнтації, соціального функціонування» [6, с. 35].

М. Галагузова вважає, що соціально-педагогічна діяльність спрямована на надання допомоги дитині в процесі її соціалізації, на освоєння соціокультурного досвіду та створення умов для самореалізації в суспільстві. На її думку, соціально-педагогічна діяльність є різновидом професійної діяльності, сутність якої полягає у способі гармонізації відносин людини, групи і середовища, основоположенням чого є задоволення потреби в соціокультурній адаптації і самореалізації [7, с. 107]. Ю. Поліщук розглядає соціально-педагогічну діяльність як «самотивовану активність суб'єктів діяльності, що реалізується у практично-перетворювальній, теоретично-пізнавальній і ціннісно-орієнтаційній формах» [8, с. 55]. «Соціально-педагогічна діяльність – різновид професійної діяльності, спрямованої на створення сприятливих умов для соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її соціокультурних потреб чи відновлення соціально схвалених способів життєдіяльності людини», – вважає В. Безпалько [1, с. 67].

На нашу думку, щодо соціалізації іноземних студентів найбільш доцільним є визначення соціально-педагогічної діяльності, запропоноване А. Рижановою: «Соціально-педагогічна діяльність – науково обґрунтоване культуровідповідне регулювання соціального виховання в усіх сферах з метою непримусового набуття та розвитку соціальності суб'єктів соціуму» [2, с. 14].

Отже, не зважаючи на певну різницю в підходах до трактування поняття «соціально-педагогічна діяльність», науковці наголошують на її важливій ролі у забезпеченні соціального виховання як соціально контрольованої соціалізації, саме тому продуктивність соціалізації іноземних студентів, яка відбувається в освітньо-культурному середовищі ВНЗ, залежить від ефективності організації соціально-педагогічної діяльності та її реалізації відповідно до мети, яка, на думку О. Безпалько, «полягає у створенні сприятливих соціокультурних умов для соціалізації особистості, наданні їй необхідної допомоги і підтримки в різних життєвих обставинах» [1, с. 68].

Соціально-педагогічна діяльність є суб'єктно-об'єктною, як і кожна діяльність. «Суб'єктами соціально-педагогічної діяльності є державні, громадські організації та фізичні особи, що здійснюють соціальне виховання та надають соціально-педагогічну допомогу різним категоріям дітей та молоді» [1, с. 68]. На нашу думку, суб'єктами соціально-педагогічної діяльності з іноземними студентами є, перш за все, соціальні педагоги, психологи, куратори академічних груп, викладачі (особливо мовних дисциплін), працівники підрозділів, які відповідають за підготовку іноземних студентів у ВНЗ, представники органів студентського самоврядування, тобто всі ті, хто використовує можливості освітньо-культурного середовища для розв'язання нагальних проблем іноземних студентів.

«Об'єкти соціально-педагогічної діяльності – це окремі особи, соціальні групи, які потребують допомоги чи підтримки в процесі їх соціального становлення та розвитку» [1, с. 69]. Отже, у нашому випадку іноземні студенти і виступають об'єктами соціально-педагогічної діяльності, які потребують допомоги та підтримки з використанням потенційних можливостей освітньо-культурного середовища ВНЗ та українського соціокультурного простору.

Крім поняття «соціально-педагогічна діяльність», у наукових працях використовується також поняття «соціально-педагогічна робота», ці поняття, незважаючи на близькість значень, не є тотожними. Дослідники по-різному підходять до співвідношення цих понять. Так, Ю. та Т. Висилькови розглядають соціально-педагогічну діяльність як соціальну роботу: «Соціально-педагогічна діяльність – це соціальна робота, що передбачає і педагогічну діяльність, спрямовану на допомогу дитині (підлітку) в організації себе, свого психічного стану, на встановлення нормальних стосунків у сім'ї, в школі, в суспільстві» [9, с. 17]. Погоджуємося з думкою Н. Максимовської, що «у такому трактуванні, коли акцентується на «допомозі», дещо втрачається випереджальний педагогічний зміст практичної соціально-педагогічної діяльності, нівелюється значення її організаційно-виховної функції» [10, с. 140].

О. Безпалько вважає: «Поняття «соціально-педагогічна робота» можна визначати як вид соціально-педагогічної діяльності, що здійснюється в певній соціальній інституції та спрямована на точно визначений об'єкт впливу» [1, с. 68].

Щодо співвіднесеності цих понять поділяємо точку зору Н. Максимовської, яка вважає: «Соціально-педагогічна діяльність – практичне застосування ідей соціальної педагогіки на практиці, а соціально-педагогічна робота є сферою перетинання й поєднання соціально-педагогічної діяльності та соціальної роботи (відтак, позначає можливість застосування соціальної роботи в процесі соціально-педагогічної діяльності)» [10, с. 143].

Також необхідно зупинитися на завданнях соціально-педагогічної діяльності, пріоритетними серед яких О. Безпалько вважає: зміцнення та

збереження адаптаційного потенціалу особистості; збереження та зміцнення фізичного, психічного, соціального здоров'я особистості; створення сприятливих умов у мікросоціумі для розвитку здібностей та самореалізації особистості; надання комплексної соціально-психолого-педагогічної допомоги та підтримки; попередження та локалізація негативних впливів соціального середовища на особистість [1, с. 68].

На підставі аналізу соціально-педагогічних досліджень пропонуємо виокремити такі завдання соціально-педагогічної діяльності щодо соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ: вивчення проблем іноземних студентів, їхнього соціального статусу, соціального положення і умов життя; забезпечення діагностики, корекції і консультування студентів із соціально-педагогічних питань; створення оптимальних умов освітньо-культурного середовища ВНЗ щодо соціалізації іноземних студентів; захист, допомога, підтримка у процесі соціалізації в нових умовах навчання та проживання; заохочення до самоактивізації і самореалізації в освітньо-культурному середовищі та в українському соціокультурному просторі; створення доступної соціально-педагогічної та психологічної служби супроводу іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ; підготовка викладачів, співробітників ВНЗ, представників органів студентського самоврядування до педагогічної та соціокультурної взаємодії з іноземними студентами тощо.

Сьогодні особлива увага приділяється студентському самоврядуванню як засобу виховання молоді, саме тому при студентській раді Харківської державної академії культури (ХДАК) було створено Центр міжкультурної комунікації та соціальної інтеграції іноземних студентів, основним завданням якого є формування сприятливих умов щодо соціалізації іноземних студентів, їхньої акультурації в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу. У межах діяльності Центру студентами, викладачами та співробітниками ХДАК здійснюється науковий пошук, вироблення стратегії та координація діяльності із соціального виховання іноземних студентів у підрозділах академії, розробляється та реалізується програма соціально-педагогічного супроводу процесу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу.

Проекти, представлені в програмі Центру, спрямовані на інтенсифікацію навчально-професійної підготовки, на виявлення та розвиток творчих здібностей, на реалізацію особистісного потенціалу, формування особистісно-професійних якостей іноземних студентів. Серед вже реалізованих в межах діяльності Центру соціокультурних проектів заходи, пов'язані з культурними традиціями та звичаями українського народу та етносів, які представляють іноземні студенти: літературно-мистецькі вечори: «Знайомтеся – Україна», «Пісенні традиції Слобожанщини», «Духовні орієнтири української літератури», «Хореографічні мотиви України»; театралізовані виховні заходи:

«Українські вечорниці», «Свято Миколая», «Українське Різдво», «Масляна», «Великдень в Україні»; спортивна гра «Козацькі забави» тощо; проведення майстер-класів: «Таємниці української кухні», «Українська писанка», «Лялька-мотанка», «Дивосвіт української вишивки», «Опішнянська кераміка» тощо; вечори-презентації: «Кухні народів світу», «Діалог на кухні», «Загадковий світ Китаю», «Незнайома Туреччина»; перегляд та обговорення циклу фільмів етнографічного змісту; організація та проведення заходів, що містять відомості про культуру українського народу, про цінності української культури, про стереотипи поведінки в українському суспільстві.

Отже, виходячи з характеристик соціально-педагогічної діяльності, представлених сучасними науковцями, можна зробити висновок, що її реалізація у процесі соціалізації іноземних студентів у освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу є актуальним завданням освітнього процесу. Ситуація, що склалася в сучасній вищій освіті, характеризується затребуваністю соціального виховання іноземних студентів, яке впливає на формування у іноземної молоді духовних цінностей, стереотипів, навичок соціальної поведінки в інокультурному суспільстві, а також забезпечує підвищення якості професійної підготовки фахівців для зарубіжних країн. Соціально-педагогічна діяльність з іноземними студентами в освітньо-культурному середовищі ВНЗ є багатоплановою та багаторівневою активністю суб'єктів освітнього процесу щодо задоволення потреб студентів-іноземців у соціальному захисті, соціальній допомозі і підтримці особистісного розвитку, самореалізації, соціальної адаптації, соціальної інтеграції та соціальної індивідуалізації шляхом активного використання потенційних можливостей освітньо-культурного середовища та українського соціокультурного простору. Соціально-педагогічна діяльність щодо соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ є цілеспрямованою та комплексною, враховує етнопсихологічні та національно-культурні особливості іноземних студентів, їх особистісну готовність до соціалізації. Отже, соціально-педагогічна діяльність з іноземним студентами в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу є важливою умовою успішності процесу їхньої соціалізації та підвищення якості професійної підготовки.

Перспективою подальших наукових розвідок вважаємо вивчення ролі кураторів академічних груп та викладачів мовних дисциплін у реалізації програми соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів у процесі соціально-педагогічної діяльності.

Список використаної літератури

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / О. В. Безпалько, І. Д. Зверєва, Т. Г. Веретенко та ін.; за ред. О. В. Безпалько. – К. : Академвидав, 2014. – 312 с. **2. Рижанова А. О.** Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті : автореф.

дис.... докт. пед. наук : 13.00.05 – соціальна педагогіка / А. О. Рижанова. – Луганськ : ЛНПУ імені Тараса Шевченка, 2005. – 44 с.

3. Философский энциклопедический словарь. – М. : Наука, 1983. – 837 с.

4. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Дону : Издательский центр «МарТ», 2005. – 448 с.

5. Наторп П. Избранные работы. – М. : Территория будущего, 2007. – 384 с.

6. Социальная педагогика / Под ред. В. А. Никитина. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 272 с.

7. Социальная педагогика : Курс лекций / Под общ. ред. М. А. Галагузовой. – М. : Гум. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 416 с.

8. Поліщук Ю. Й. Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань в Україні : монографія. / Ю. Й. Поліщук. – Тернопіль : ТНПУ, 2005. – 432 с.

9. Василькова Ю. В. Социальная педагогика : курс лекций / Ю. В. Василькова, Т. А. Василькова. – М. : Академия, 2000. – 439 с.

10. Максимовська Н. О. Соціально-педагогічна діяльність зі студентською молоддю у сфері дозвілля : анімаційний підхід : монографія / Н. О. Максимовська. – Харків : ХДАК, 2015. – 368 с.

Білик О. М. Соціалізація іноземних студентів у контексті соціально-педагогічної діяльності в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу

У статті розкрито основні аспекти соціально-педагогічної діяльності з іноземними студентами у процесі соціалізації. Схарактеризовано складові поняття «соціально-педагогічна діяльність», а саме «діяльність» та «педагогічна діяльність». Представлено сутнісні характеристики соціально-педагогічної діяльності стосовно процесу соціалізації іноземних студентів. Визначено такі напрями соціально-педагогічної діяльності вищого навчального закладу щодо соціалізації іноземних студентів: створення оптимальних умов для соціалізації в освітньо-культурному середовищі ВНЗ; захист, допомога, підтримка в процесі соціалізації в нових умовах навчання та проживання; заохочення до самоактивізації і самореалізації в освітньо-культурному середовищі та в середовищі життєдіяльності; створення програми соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів; підготовка викладачів, співробітників ВНЗ до педагогічної та соціокультурної взаємодії з іноземними студентами.

Ключові слова: іноземні студенти, соціалізація, соціально-педагогічна діяльність, освітньо-культурне середовище вищого навчального закладу.

Билык Е. Н. Социализация иностранных студентов в контексте социально-педагогической деятельности в образовательно-культурной среде высшего учебного заведения

В статье раскрыты основные аспекты социально-педагогической деятельности с иностранными студентами в процессе социализации.

Охарактеризованы составляющие понятия «социально-педагогическая деятельность», а именно «деятельность», «педагогическая деятельность». Представлены сущностные характеристики социально-педагогической деятельности относительно процесса социализации иностранных студентов. Определены такие направления социально-педагогической деятельности высшего учебного заведения относительно социализации иностранных студентов: создание оптимальных условий для социализации в образовательной среде вуза; защита, помощь, поддержка в процессе социализации в новых условиях обучения и проживания; поощрение к самоактивизации и самореализации; создание программы социально-педагогического сопровождения социализации иностранных студентов; подготовка преподавателей, сотрудников вуза к педагогическому и социокультурному взаимодействию с иностранными студентами.

Ключевые слова: иностранные студенты, социализация, социально-педагогическая деятельность, образовательно-культурная среда высшего учебного заведения.

Bilyk O. M. Socialization of International Students in the Context of Social and Educational Activities in Educational and Cultural Environment of a Higher Educational Institution

The paper deals with the principal aspects of social and educational activities in relation to international students in the process of socialization. The author describes the components of the concept of "social and educational activities", namely "activities" and "educational activities". The paper presents the essential features of social and educational activities concerning the process of socialization of international students. Attention is paid to the idea that social and educational activities as to socialization of international students in educational and cultural environment of a higher educational institution (HEI) are purposeful and comprehensive, take into account ethnopsychological, national and cultural features of international students, their personal readiness for socialization. The following trends of social and educational activities of a HEI concerning socialization of international students are defined: creating optimal conditions for socialization in educational and cultural environment of a HEI; protection, assistance, support in the process of socialization in the new educational and living conditions; encouraging self-activation and self-realization in the educational and cultural environment and the environment of life; developing the program of social and educational support of socialization of international students in educational and cultural environment of a HEI; training of teachers and university staff for educational and socio-cultural interaction with international students. The author examines social and educational activities as the interaction of teachers and international students aimed at resolving their social and educational problems in terms of educational and cultural environment.

Key words: international students, socialization, social and educational activities, educational and cultural environment of a higher educational institution.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2016 р.
Прийнято до друку 29.02.2016 р.
Рецензент – д.п.н., проф. Рижанова А. О.

УДК 37.013.42

О. А. Бондар

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА РАННЬОГО
НЕУСВІДОМЛЕНОГО ДЕВІАНТНОГО БАТЬКІВСТВА
В ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

«Важкі діти – це ті,
яких зрадили батьки...» [1, с. 59].

Сучасний етап суспільного розвитку в Україні характеризується трансформацією традиційних стереотипів репродуктивної поведінки, загостренням демографічних проблем, зміною моделей сімейних стосунків. Статева зрілість підлітків стала більш ранньою. Зміна соціальних та моральних цінностей, яка відбувається в останні роки в українському суспільстві, значно вплинула на свідомість молоді щодо шлюбу, створення сім'ї та народження дітей.

Саме цей факт і підтверджують статистичні дані Міністерства охорони здоров'я: близько 60% новонароджених дітей мають юних матерів віком від 14 – 16 років. У Луганській області неповнолітні матері складають 48% від загальної кількості народжуваності (дані 2012 року). За даними Старобільської гінекологічної клініки за період з липня 2012 по березень 2013 року народилося 10 дітей від 14-річних дівчат і 50 від 17-річних.

Девіантне батьківство – це безвідповідальна поведінка подружжя, яка заперечує формування позитивного образу дитини, не сприяє збереженню її здоров'я, а іноді й життя, порушує процес її нормального розвитку в пренатальному і перинатальному періодах, що в подальшому ускладнює процес нормальної соціалізації дитини [4, с. 148].

Дослідження у сфері девіації батьківства ретельно висвітлюють дану проблематику. Так, причини та характеристики девіантного материнства розкрито у працях російських вчених (В. Брутман, С. Данилова, М. Єрміхіна, М. Колпакова, Т. Нікітіна, Р. Овчарова, В. Раміх, Г. Філіпова) та вітчизняних (Л. Гридковець, Н. Даниленко, Н. Кодацька, М. Нестеренко, О. Швець, Н. Яремчук) психологів і соціологів.